

ROMÁN PODLE SKUTEČNÝCH UDÁLOSTÍ

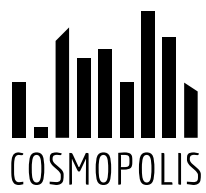
POSLEDNÍ VLAKE DO LONDÝNA

*„Naprosto fascinující
a strhující příběh o lásce,
ztrátě a hrdinství.“*

Kristin Hannahová,
autorka *Slavíka*

MEG WAITE
CLAYTONOVÁ

COSMOPOLIS

ROMÁN PODLE SKUTEČNÝCH UDÁLOSTÍ

POSLEDNÍ VLAK DO LONDÝNA

*„Naprosto fascinující
a strhující příběh o lásce,
ztrátě a hrdinství.“*

Kristin Hannahová,
autorka *Slavíka*

MEG WAITE
CLAYTONOVÁ

Přeložili Klára Šumová a Petr Kotouš

Copyright © 2019 by Meg Waite Clayton, LLC. All rights reserved.

Published by arrangement with Harper, an imprint of HarperCollins Publishers.

Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2020

Translation © Klára Šumová, 2020

Translation © Petr Kotouš, 2020

Cover photos © khomich, Vladimir 991, fckncg / Depositphotos

Věnováno Nickovi a Michaelu Litfinovi (1945–2008),
který vyprávěl příběhy o dětských transportech
mému synovi a ten je pak doma vyprávěl mně,
a především Truus Wijsmuller-Meijerové (1896–1978)
a dětem, které zachránila.

*Pamatuji si to: stalo se to včera, nebo kdysi dávno. (...)
A pak se ten samý chlapec obrátil na mě. „Povězte mi,“ řekl,
„co jste učinil s mými roky, jak jste naložil se svým životem?“
(...) I jen jediná osoba, obdařená neochvějnou čestností
a odvahou, může rozhodnout, rozhodnout o životě či smrti.*

Elie Wiesel, projev pronesený u příležitosti převzetí
Nobelovy ceny míru v Oslu, 10. prosince 1986

POZNÁMKA AUTORKY

Poté, co Německo v březnu 1938 obsadilo do té doby nezávislé Rakousko a po protižidovském pogromu během Křišťálové noci v listopadu téhož roku, se v postižených oblastech zrodil plán, který si dal za cíl dopravit deset tisíc dětí do bezpečí ve Velké Británii. Třebaže je tento román fikcí, vychází z pravdivých informací o vídeňském transportu dětí vedeném Geertruidou Wijsmuller-Meijerovou z Amsterdamu, která začala zachraňovat malé skupinky dětí již v roce 1933. Děti jí neřekly jinak než Tante Truus.

Část první

ČASY PŘEDTÍM

Prosinec 1936

NA HRANICI

Obrovské vločky takřka zakrývaly výhled z okénka vlaku, jen stěží byly vidět obrysy zasněženého hradu na sněhem pokrytém kopci, který se jako duch vynořoval z vánice. Ozývalo se volání průvodčího: „Bad Bentheim, zastávka Bad Bentheim, Německo. Cestující pokračující v cestě do Nizozemska musí předložit doklady.“ Geertruida Wijsmullerová – Holanďanka s výraznou bradou, nosem i obočím, se širokými ústy a zelenošedýma očima – políbila nemluvně, které držela na klíně. Políbila ho ještě jednou a její rty chvíli setrvaly na jeho hladkém čele. Poté chlapečka podala jeho sestře a jejich třetímu sourozenci, chlapečkovi v batolecím věku, stáhla z hlavy čepičku. „Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses eine Mal vergeben,“ odpověděla Truus na námitky dětí v jejich jazyce. *To je v pořádku. Nebude to trvat dlouho. Tvůj Bůh ti to protentokrát odpustí.*

Když vlak s cuknutím zastavil, malý chlapec se vrhnul k oknu a zakřičel: „Mami!“

Truus mu zlehka uhladila vlásky a pak se spolu s ním přes okénko za-lepené sněhem zadívala ven. Venku na nástupišti stáli, vánici navzdory, v úhledných řadách Němci: zřízenec s vozíkem plným zavazadel, nahrbený muž s tabulí na hrudi i na zádech, nesoucí reklamu na krejčovský salon. Ano, byla tam i žena, kterou chlapec zahlédl – štíhlá žena ve tmavém kabátě a šátku, vyčkávající před stánkem s horkými párky. Třebaže stála zády k vlaku, chlapec na ni znovu zavolal: „Maaamiiii!“

Žena se otočila, nevzrušeně si ukousla mastné sousto z párku a hleděla na informační tabuli s přetáčecími lístky. Chlapec posmutněl. Samozřejmě že to nebyla jeho matka.

Truus si přitáhla dítě blíž k sobě a zašeptala mu: „No tak, no tak.“ Nechtěla mu dávat sliby, které se nedaly splnit.

Náhle se s rachotem a zasyčením otevřely dveře vagonu. Nacistický pohraničník pomáhal z nástupiště vystoupit jedné z cestujících, těhotné Němce, která rukou v rukavičce přijala jeho pomoc. Truus si na rukavičkách ze žluté kůže s vlnkovanými okraji a jemným černým štepováním rozeplula knoflíčky zhotovené z perel. Když si pak rukavičky stahovala, jejich kůže se na chvíli zadržela o rubínový prsten, spočívající mezi dalšími dvěma šperky. Rukama, na nichž se už začínaly objevovat první skvrny a vrásčitá kůže, setřela chlapci slzy z tváře.

Oslovila každé z dětí jménem a upravila jim vlasy i oblečení, postupovala však rychle a po očku sledovala krátící se zástup cestujících.

Když vystoupili i poslední cestující, řekla: „Tak dobrá,“ a otřela nemluvněti sliny z brady. „Běžte si umýt ruce, tak, jak jsme si to nacvičili.“

Nacistický pohraničník už šplhal vzhůru po schůdcích.

„Běžte, jděte rychle, s umýváním rukou ale nespěchejte,“ pronesla Truus klidně. Dívce pak řekla: „Zůstaň s bratry na toaletě, drahoušku.“

„Dokud si znovu nenatáhnete rukavice, Tante Truus,“ přikývla dívka.

Bylo důležité, aby Truus děti zdánlivě neskrývala, zároveň si však nepřála, aby byly během následujícího vyjednávání na dosah. *Naše zraky se upínají ne k viditelnému, nýbrž k neviditelnému*, pomyslela si a nevědomky si při tom přiblížila rubínový prsten ke rtům, jako by ho chtěla políbit.

Otevřela kabelku, která byla mnohem menší, než jakou by si vybrala, kdyby tušila, že se bude do Amsterdamu vracet se třemi dětmi. Chvíli se probírala jejím obsahem a zároveň si z ruky stáhla prsteny. Děti už byly v tu chvíli za ní a nemotorně škobrtaly uličkou.

Vzápětí se před ní zjevil pohraničník. Byl mladý, ne však tak mladý, aby nemohl být ženatý a mít vlastní děti.

„Víza? Máte víza pro opuštění Německa?“ obořil se na Truus, která byla v tu chvíli poslední dospělou osobou v celém vagonu.

Truus se dál probírala kabelkou, jako by v ní hledala požadované dokumenty. „S dětmi to bývá dost náročné, vidíte?“ odpověděla srdečně, zatímco v kabelce nahmátla jediný nizozemský pas, ten svůj. „Máte děti, důstojníku?“

Pohraničnickovi se ve tváři objevil neochotný náznak úsměvu. „Žena právě čeká naše první dítě, nejspíš na Štědrý den.“

„Tak to máte veliké štěstí!“ pokračovala Truus. Pohraničnick se otočil za zvukem vody dopadající do umyvadla a Truus se musela pousmát nad tím, jaké měla štěstí. Děti štěbetaly jako hejno pěnkav, a tak muže chvíli nechala, aby si to v duchu představil: zakrátko se mu narodí miminko, ne nepodobné malému Aleximu, z něhož vyroste chlapec, jako je Israel, anebo dívka, jako je milá, něžná Sára.

Truus se dotkla jiskřivého, teplého rubínu, který spočíval na kroužku jediného prstenu, který teď měla na ruce. „Jistě máte pro svou ženu něco výjimečného, co jí při té příležitosti věnujete.“

„Něco výjimečného?“ zopakoval Němec a znovu se k ní obrátil.

„Něco krásného, co by mohla nosit každý den a co by jí tu výjimečnou chvíli připomínalo.“ Stáhla si prsten a pokračovala: „Tohle dal můj otec mé matce v den, kdy jsem se narodila.“

Její bledé, klidné prsty mu podaly rubínový prsten spolu s jejím jediným pasem.

Skepticky pohlédl na prsten a pak si vzal jenom pas. Prolistoval ho a znovu stočil pohled k zadní části vagonu. „To jsou vaše děti?“

Děti Holanďanů mohly být zapsané v pasech svých rodičů, v jejím ale žádné nebyly.

Otočila rubín tak, aby se zablýskl ve světle, a pak řekla: „Děti jsou mnohem cennější než všechno ostatní.“

CHLAPEC A DÍVKA

Stephan vyrazil ze dveří, seběhl po zasněžených schodech a sprintem zamířil k Burgtheateru, až mu vak, přehozený přes rameno, pleskal o školní sako. U obchodu s psacími potřebami se zastavil: psací stroj tam pořád byl, vystavený ve výloze. Posunul si brýle na nose, bříšky prstů se opřel o sklo výlohy a předstíral, že na stroji píše.

Pak se dal znovu do běhu a se slovy „Pardon. Pardon! Pardon!“ a čepicí vraženou hluboko do čela, aby ho nikdo nepoznal, se propletl davy na tržišti Christkindlmarkt, kde se vznášela vůně svařeného vína a perníku. Jeho rodina patřila mezi slušné lidi: jejich bohatství pramenilo z vlastní čokoládovny, kterou vybudovali za vlastní peníze, a jejich účty v Rothschildově bance byly vždycky v plusu. Kdyby se k jeho otci doneslo, že na ulici srazil další starou paní, zůstal by ten psací stroj blíž světlý ověšenému stromku tady na Rathausplatzu než tomu, co bude stát v zimní zahradě jejich domu.

Zamával na starého pána, který vedl novinový stánek. „Dobré odpovědne, Herr Kline!“

„Kde máte svrchník, mladý pane Stephane?“ volal za ním stařík.

Stephan se přelétl pohledem – už zase zapomněl kabát ve škole –, běžel však dál a zpomalil až na Ringstraße, kde ulici zablokovala neplánovaná nacistická demonstrace. Zmizel v kiosku polepeném plakáty a s duněním seběhl po kovových schodech do tmy vídeňského podzemí, aby se vynořil na druhé straně ulice u Burgtheateru. Tam vpadl do dveří divadla a vřítíl se na schody vedoucí dolů. Bral je po dvou a seběhl po nich do holičství v suterénu budovy.

„Mladý pan Neuman, to je ale veliké překvapení!“ ozval se Herr Perger a povytáhl bílé obočí nad brýle stejně kulaté, jako měl Stephan, ty holičovy však nebyly zalepené sněhem. Muž se skláněl nad lopatkou,

na kterou nametal poslední zbytky ostříhaných vlasů z celého dne. „Už jsem...“

„Jen rychlé zastřižení. Je to už pár týdnů.“

Herr Perger se narovnal, vyhodil vlasy do koše na odpadky a smeták s lopatkou odložil vedle violoncella, opřeného o zeď. „Tak dobrá, vzpomínky se do staré myslí zřejmě nezapisují stejně ochotně jako do mladé,“ připustil srdečným tónem a kývl směrem k holičskému křeslu. „Anebo se do ní nezapisují stejně ochotně jako do myslí mladého muže s dostatkem peněz na útratu?“

Stephen odhodil svůj vak na podlahu tak rázně, že se z něj vysypalo několik stránek jeho nové hry, tady na tom ale nezáleželo, Herr Perger věděl, že píše hry. Rychle shodil sako, usadil se do křesla a sundal si brýle. Svět se mu rozmazal, takže cello se smetákem rázem připomínaly pár tančící valčík a odraz jeho tváře s vázankou v zrcadle tvář kohokoli jiného. Když přes něj Herr Perger přehodil pláštěnku, celý se zachvěl; Stephan stříhání vlasů nesnášel.

„Slyšel jsem, že by se měla začít zkoušet nová hra,“ ozval se. „Bude od Stefana Zweiga?“

„No jistě, ty jsi vlastně velký příznivec Herr Zweiga. Jak jsem jen mohl zapomenout?“ utahoval si Otto Perger ze Stephana, ale tak nějak laskavě. Herr Perger znal všechna tajemství, která dramatikové i zdejší divadelní hvězdy a divadlo samé měli. Stephanovi přátelé neměli tušení, odkud Stephan všechny ty historky z divadelního zákulisí bere, domnívali se, že se zná s někým významným.

„Matka Herr Zweiga žije dál tady ve Vídni,“ řekl Stephan.

„On sám však jen velmi zřídka upozorňuje na své návštěvy z Londýna. No... nejspíš tě zklamou, Stephane, ta nová hra bude od Franze Csokora, půjde o jeho *3. listopad 1918* o konci Rakouska-Uherska. Ale jestli se bude vůbec hrát, je ve hvězdách, protože i Herr Csokor musí bohužel žít se sbaleným kufrem. Jak mi ale bylo řečeno, nakonec by se dávat měla, jen se do propagačních materiálů dopíše upozornění, že autor neměl v úmyslu urazit žádný z národů někdejšího německého císařství. Udělají drobný ústupek tady, další zas tam, prostě cokoli, jen aby se přežilo.“

Stephanův otec by jistě namítl, že jsou v Rakousku, ne v Německu, a že u nich se nacistický puč podařilo potlačit už před lety, Stephana však politika nezajímala. Toho zajímalo jen to, kdo bude hrát hlavní roli.

„Nechceš zkusit hádat?“ navrhl Herr Perger, když si Stephana otočil i s křeslem směrem k sobě. „Jsi na to docela šikovný, co si tak vzpomínám.“

Stephan měl dál zavřené oči a mimoděk se znovu otrásl, vděčný za to, že mu na tváři nepřistály žádné ostříhané vlasy. „Werner Krauss?“ tipnul si.

„No výborně!“ pronesl Herr Perger překvapivě nadšeně.

Herr Perger otočil křeslo zpátky k zrcadlu a Stephan celý vyplašený spatřil – byť kvůli absenci brýlí poněkud rozmazaně –, že holič nechválil jeho odhad, nýbrž mluvil na dívku, která se jako surrealistická slunečnice pnula z mřížky topení ve zdi za Stephanovým odrazem. Než se nadál, stála přímo před ním, a tak matně zahlédl blondaté copy, rašící ňadra i brýle zalepené sněhem.

„Žofie-Helena, máma bude ty šaty drhnout celou noc,“ řekl Herr Perger.

„To nebyla férová otázka, dědečku Otto – v té hře jsou dvě hlavní mužské role,“ pronesla zvesela a její hlas zarezonoval ve Stefanově nitru jako první vysoké bé Schubertovy skladby *Ave Maria*, její hlas a lyrický zvuk jejího jména, Žofie-Helena, a blízkost jejích ňader.

„To je Bernoulliho lemniskáta,“ řekla a přejela si prstem po zlatém přívěsku, co měla na krku. „Její rovnice zní x na druhou plus y na druhou to celé na druhou se rovná dvěma a na druhou krát x na druhou minus y na druhou.“

„Já...“ zadrhnul Stephan a zrudl hanbou z toho, jak jí zíral na ňadra, a to i přesto, že si to dívka neuvědomila.

„Dal mi ji můj tatínek,“ pokračovala. „Taky měl rád matematiku.“

Herr Perger uvolnil pláštěnku, podal Stephanovi jeho brýle a mávnutím ruky a se slovy, že tentokrát je to zdarma, odmítl měděnou minci, kterou mu Stephan nabízel. Stephan zastrkal stránky scénáře zpátky do vaku, nechtěl, aby dívka hru viděla, aby viděla, že nějakou hru má, že si představuje, jak jednou napíše něco, co bude stát za přečtení. Vzápětí se však zmateně zarazil: *Podlaha byla úplně čistá!?*

„Stephane, tohle je moje vnučka,“ představil ji Otto Perger. V ruce ještě

stále držel nůžky, smetáku a lopatky vedle violoncella se však ani nedotkl. „Žofie, Stephan se zajímá o divadlo přinejmenším stejně intenzivně jako ty, na rozdíl od tebe si však potrpí na upravený účes.“

„Moc mě těší, Stephane,“ pronesla. „Proč ses ale přišel nechat ostříhat, když jsi to nepotřeboval?“

„Žofie-Helena,“ napomenul ji Herr Perger.

„Špehovala jsem tě skrz mřížku. Nepotřeboval jsi ostříhat, a tak dědeček Otto stříhání jenom předstíral. Počkej, nic mi neříkej! Chci na to přijít sama.“ Rozhlédla se po místnosti, sklouzla pohledem na cello, věšák na kabáty, pak svého dědečka a nakonec, znovu, na Stephana. Její pohled spočinul na jeho vaku. „Jsi herec! A dědeček ví o tomhle divadle úplně všechno.“

Nato se opět ozval Otto Perger: „Myslím, že zjistíš, *Engelchen*, že Stephan je spisovatel. A abys věděla, tak ti největší spisovatelé dělají ty nejpodivnější věci, jen aby získali potřebnou zkušenost.“

Žofie-Helena pohlédla na Stephana s novým zájmem. „Vážně jsi spisovatel?“

„Já... dostanu k Vánocům psací stroj,“ odpověděl Stephan. „Tedy aspoň doufám.“

„A dělají nějaké speciální?“

„Speciální?“

„Není to zvláštní být levák?“

Stephan se zmateně zadíval na své ruce, ale to už dívka znovu otevřela mřížku, zpoza níž se vynořila, a po rukou a kolenou zalezla zpátky do zdi. Vzápětí znovu vystrčila hlavu. „No tak polez, Stephane, zkouška už skoro končí,“ řekla. „Snad ti nevadí, že si trochu umažeš rukáv, co máš už tak jako tak od inkoustu? Už kvůli té zkušenosti?“

RUBÍNY, NEBO SKLO?

Jak se Truus s nemluvnětem na ruce rychle natáhla, aby zachytila staršího chlapce, kterého tak zaujala mohutná litinová kopule amsterdamského nádraží, že málem vypadl z vlaku, odskočil jí z vlnkovaného okraje rukavice jeden z perlových knoflíčků.

„Truus,“ zavolal na ni manžel, popadl chlapce a postavil ho na nástupiště. Pak pomohl i dívce a Truus s nemluvnětem.

Když byla Truus na nástupišti, manžel ji objal, což dělal na veřejnosti jen velmi zřídka.

„Geertruido,“ řekl, „to nemohla Frau Freierová...“

„Prosím, hlavně se teď na mě nezlob, Joope. Co se stalo, to se stalo, a jsem si jistá, že manželka toho milého mladého pohraničnicka, který nás doprovázel přes hranici, potřebovala ten rubín mojí matky víc než my. Kam se poděla tvoje vánoční nálada?“

„Panebože, neříkej mi, že jsi tak riskovala a podplatila nějakého nacistu kusem skla?!“

Políbila ho na tvář. „Jelikož ten rozdíl nepoznáš ani ty sám, drahoušku, myslím, že v tom ani jeden nebudeme mít jasno.“

Joop se mimoděk zasmál a vzal jí nemluvně z náručí. Přes trochu nemotorné držení mu začal broukat. Miloval děti, i když – navzdory rokům neúspěšného snažení – žádné neměl. Truus si zastrčila ruce, do kterých už ji nehřálo dětské tělíčko, do kapes. V jedné z nich nahmátla krabičku od sirek, na kterou úplně zapoměla. Lékař ve vlaku, který jí jí dal, byl dost podivín. Říkal, že u sebe neustále nosí kamínek pro štěstí a že jí ho chce dát. „Aby vás i s dětmi ochránil,“ nedal se odbýt. Pak otevřel malou krabičku a ukázal jí plochý drsný kamínek, který – kromě toho, že měl nosit štěstí – nemohl mít žádný jiný účel. „Na židovských pohřbech se mrtvému nenesí květiny, ale spíš kamínky,“ řekl, takže najednou nešlo

jeho nabídku odmítnout. Ujistil ji, že až bude potřebovat štěstí pro sebe, tak si u ní kamínek vyzvedne. Pak v městečku Bad Bentheim, ještě předtím, než vlak přešel z Německa do Nizozemska, vystoupil, a teď byla Truus i s dětmi v Amsterdamu a říkala si, že na jeho tvrzení, že ten ošklivý malý kamínek nosí štěstí, může přece jen něco být.

„Tak, chlapíčku,“ řekl Joop nemluvněti, „musíš vyrůst ve výjimečného muže, abys ospravedlnil to, jak pošetile moje nevěsta riskovala svůj život.“ Možná, že tahle neplánovaná záchrana přidělala Joopovi trochu starostí, rozhodně však proti ní neprotestoval o nic víc, než když byly její cesty do Německa za účelem převezení dětí plánované. Políbil nemluvně na tvář. „Venku na nás čeká taxi,“ řekl.

„Taxi? Že by ti v bance zvýšili plat, zatímco jsem byla pryč?“ Její poznámka byla myšlena v žertu, Joop byl bankéřem bankéřů, šetrný až do morku kostí, svou manželku, s níž byl už dvě desítky let, však stále nazýval svou nevěstou.

„Cesta od zastávky tramvaje k jejich strýci by byla náročná, i kdybychom tu neměli ten sníh,“ odpověděl, „a doktor Groenveld si nepřeje, aby neteř a synovci jeho přítele dorazili s omrzlinami.“

Přítel doktora Groenvelda. Tím se to vysvětluje, pomyslela si Truus, když vyšli ven, pod sněhové krajky větví stromů, na zabahněnou ulici v blízkosti kanálu, zamrzlého bílým ledem. Právě takhle poskytovala Komise pro zvláštní židovské zájmy většinu své pomoci: neteřím a synovcům nizozemských občanů, přátelům přátel, dětem přátel obchodních partnerů. O osudech tak mnohdy rozhodovaly náhodné kontakty a vztahy.

Hitlerův rodný dům se stane muzeem

Vztahy mezi Rakouskem a Německem zůstávají
i přes letní dohodu napjaté

KÄTHE PERGEROVÁ

BRAUNAU AM INN, RAKOUSKO, 20. prosince 1936 – Majitel rodného domu Adolfa Hitlera zpřístupnil dvě jeho místnosti veřejnosti jako muzeum. Rakouské úřady v Linci souhlasily s veřejnou výstavkou předmětů pod podmínkou, že dovnitř budou vpouštěni jen němečtí návštěvníci, a nikoli Rakušané. Pokud bude zjištěno, že byli do muzea vpuštěni Rakušané nebo pokud v jeho blízkosti dojde k nacistické demonstraci, bude muzeum uzavřeno.

Otevření muzea umožnila rakousko-německá dohoda z 11. července, která si klade za cíl obnovit „normální a přátelskou povahu vztahů“ našich národů. Německo v rámci této dohody uznalo plnou nezávislost Rakouska a přislíbilo považovat naše politické uspořádání za naši vnitřní záležitost, kterou nebude žádným způsobem ovlivňovat. Jde o ústupek ze strany Adolfa Hitlera, který měl námitky proti uvěznění rakouských členů NSDAP, nařízenému naší vládou.

SVÍČKY ZA ÚSVITU

Žofie-Helena se s nervozitou blížila ke sněhem poprášeným živým plotům a vysoké železné bráně paláce na Ringstraße. Zdvihla ruku k růžovému kostkovanému šálu, který dostala od babičky k Vánocům, měkkému jako matčin dotek. Budova byla větší než celý činžovní dům, v němž měli byt, a mnohem zdobnější. Sestávala ze čtyř vysokých pater se sloupy, v přízemí byla klenutá okna a dveře, ve vyšších patrech pak francouzská okna, jimiž se dalo vyjít na balkony s kamenným zábradlím. Celek završovalo rozměrově skromnější páté patro, zdobené sochami, které jako by podpíraly břidlicovou střechu nebo hlídaly služebnictvo, které tam zřejmě bydlelo. Tohle nemohl být ničí skutečný domov, natož pak Stephanův. Než se však stačila otočit, vyšel ze strážního domku dveřník v zimníku a cylindru, aby jí otevřel bránu. Vzápětí se rozletěly vyřezávané vchodové dveře a ze schodů, nedotčených sněhem, jako by bylo léto, seběhl Stephan.

„Podívej! Napsal jsem novou hru!“ řekl a vrazil jí rukopis. „Napsal jsem ji na tom psacím stroji, co jsem dostal k Vánocům!“

Dveřník se vřele usmál. „Pane Stephane, nechcete pozvat svého hosta dál?“

Interiér paláce byl ještě impozantnější, byly tu lustry, mramorové podlahy se složitými geometrickými vzory, dvouramenné schodiště a všude kolem mimořádná umělecká díla: obraz podzimních bříz s pokřivenou perspektivou, nepravděpodobně plochá a jásavá malba přímořské vesnice, šplhající po úbočí kopce, bizarní portrét dámy, která se silně podobala Stephanovi – měla tytéž smyslné oči a jeho dlouhý rovný nos, jeho rudé rty a téměř neznatelný důlek v bradě. Vyobrazená žena měla vlasy stažené z obličeje a tváře rozdrápané do jasně rudé barvy způsobem, který byl zároveň znepokojivý i elegantní. Přestože šlo spíše o znázornění krásy

a ruměnce než zranění, Žofie se nemohla zbavit dojmu, že jde o to druhé. Z velkého salonu se linula Bachova suita č. 1 pro violoncello a hlasy hostů, kteří si povídali vedle klavíru, jehož zlacené zvednuté víko na spodní straně odhalovalo bílého ptáka, svírajícího ve spárech trubku.

„Nikdo ji ještě nečetl,“ pronesl Stephan polohlasem. „Ani slovo.“

Žofie pohlédla na rukopis. To vážně chtěl, aby si ho teď přečetla? V tu chvíli se znovu ozval dveřník, kterého Stephan oslovoval Rolfe: „Doufám, že vaše přítelkyně prožila krásné Vánoce, pane Stephane.“

Stephan však na jeho pobídnutí nebral zřetel a místo toho Žofii řekl: „Přišlo mi, že to trvalo celou věčnost, než ses vrátila domů.“

„Ano, Stephane, mojí babičce je dobře a užila jsem si krásné Vánoce v Československu, díky za optání,“ pronesla Žofie-Helena, jejíž slova doprovodil souhlasný úsměv Rolfa, který jí právě bral kabát a nový šál.

Rychle si přečetla alespoň úvodní stránku.

„Začíná to báječně, Stephane,“ hlesla.

„Myslíš?“

„Slibuju, že si to dneska večer přečtu celé, ale pokud vážně trváš na tom, abych se seznámila s tvou rodinou, tak s sebou nemůžu mít tvůj rukopis.“

Stephan nahlédl do hudebního salonu, vzal jí rukopis a vyběhl s ním vzhůru po schodech. V běhu minul první patro, kde otevřené dveře do knihovny odhalovaly víc knih, než mohl v Žofiných představách kdokoli vlastnit, a jak na schodech cestou vzhůru měnil směr, letmo se dotýkal kolem vystavených soch.

V salonu právě jakási žena s módně plochým hrudníkem říkala: „Hitler pálí knihy – navíc všechny ty zajímavé.“ Byla velmi podobná Stephanovi i poškrábané dámě na obraze, tmavé vlasy, uprostřed rozdělené pěšinkou, však měla sčesané do volných vln. „Ten ohavný mužík tvrdí o Picassovi a van Goghovi, že jsou to neumětelové a podvodníci.“ Přejela si prsty po perlovém náhrdelníku, který se jí obtáčel těsně kolem krku tak, jak to Žofie vídala i u své matky, pak jí však v druhé smyčce splýval až k pasu. Perly, které ho tvořily, byly tak dokonale kulaté, že kdyby se přetrhly, rozkutálely by se široko daleko. „Tvrdí, že účelem umění není rochnit se

v hnusu kvůli hnusu samotnému, jako by měl zdání, co je účelem umění. A pak že *já jsem hysterická!*“

„Nikdo nikdy netvrdil, že jsi ‚hysterická‘,“ odpověděl jeden z mužů. „To slovo jsi použila ty, Lisl.“

Lisl. V tom případě je to Stephanova teta. Stephan svoji tetu Lisl i jejího manžela, strýce Michaela, miloval.

„Ne já, ale Freud, drahoušku,“ odvětila Lisl nenuceně.

„Hitlera vytáčejí hlavně modernisté,“ řekl Stephanův strýc Michael. „Kokoschka...“

„Který získal v Akademii výtvarného umění místo, o němž si Hitler myslí, že mělo být jeho,“ přerušila ho Lisl. „Odborníkům připadaly Hitlerovy kresby tak mizerné, že ho vůbec nepřipustili k závěrečným zkouškám,“ pokračovala. „A tak mu nezbylo než přespávat v mužském útulku, stravovat se v obecní vývařovně a prodávat obrazy obchodům, které potřebovaly něčím vyplnit prázdné rámy.“

Její líčení všechny rozesmálo. V tu chvíli se na druhém konci haly otevřely zasouvací dveře. Výtah! Z křesla v něm – nádherného kolečkového křesla, které zjevně patřilo někomu jinému, s umně vyřezávanými područkami, rákosou vypleteným sedákem a opěradlem a s dokonale proporčně vyváženými a nádherně soustřednými mosaznými obručemi madel a kol – seskočil malý chlapec, který sotva odrostl batolecímu věku. Hoch vyšel do vstupní haly a po podlaze za sebou táhl plyšového králíka.

„No ahoj. Ty budeš jistě Walter,“ řekla Žofie. „A jak se jmenuje tvůj králíčí přítel?“

„To je králíček Petr,“ odpověděl Stephanův bratr.

Králíček Petr. Žofii v tu chvíli zamrzelo, že už utratila všechny peníze, co měla ušetřené na Vánoce; bývala by takového Petra v modrém kabátku ráda koupila své sestře Jojo.

„Ten pán u mého klavíru je můj táta,“ řekl chlapeček.

„U tvého klavíru?“ podivila se Žofie. „Ty hraješ na klavír?“

„Ano, ale ne moc dobře,“ připustil hoch.

„Na *tenhle* klavír?“

Chlapec se zadíval na křídlo. „Ano, jistě.“

Stephan, teď už s prázdnýma rukama, seběhl dlouhými skoky ze schodů. Právě v tu chvíli si Žofie všimla, že v salonu stojí narozeninový dort, ozářený kónickými svíčkami, zapálenými podle rakouského zvyku už při východu slunce a hořícími celý den, dva a půl centimetru za hodinu. Vedle něj stál podnos s těmi nejúžasnějšími čokoládovými pralinkami, jaké kdy viděla, některými z mléčné a jinými z hořké čokolády, nejrůznějších tvarů, na každé z nich však stálo Stephanovo jméno.

„Stephane, ty máš narozeniny?“ Šestnáct svíček k narozeninám a jedna navíc pro štěstí. „Proč jsi mi to neřekl?“

Stephan pocuchal Walterovi vlasy. Skladba pro violoncello zatím dospěla k závěru.

„Teď já, teď chci něco pustit já!“ vykřikl Walter a vystřelil směrem k otci, který už ke gramofonu značky Victrola přistrkoval jednu ze židlí.

„... no a teď Zweig uprchnul do Anglie a Strauss skládá pro vůdce,“ pokračovala teta Lisl. Její slova Stephana zaujala. Žofie-Helena nevěřila na hrdiny, nechala se však od Stephana zatáhnout do salonu, aby lépe slyšeli.

„Ty budeš jistě Žofie-Helena!“ oslovila ji Stephanova teta Lisl. „Stephane, zapomněl jsi mi říct, jak je tvoje mladá přítelkyně krásná.“ Vytáhla Žofii z drdůlku několik sponek, aby jí vlasy splývaly na ramena. „Ano, takhle je to lepší. Kdybych měla vlasy jako ty, taky bych si je nestříhala, i když je to zrovna v módě. Mrzí mě, že Stephanova maminka nemá dost sil, aby tě přivítala, slíbila jsem jí ale, že jí o tobě budu vyprávět, takže mi musíš všechno vypovědět.“

„Moc ráda vás poznávám, Frau Wirthová,“ odpověděla Žofie, „raději ale pokračujte v hovoru o Herr Zweigovi, nebo mi to Stephan nikdy neodpustí.“

Lisl Wirthová nepatrně zvedla bradu vstříc neskutečně vysokému stroju a zasmála se vřelým, zvonivým smíchem. „Přátelé, tohle je dcera Käthe Pergerové, šéfredaktorky *Die Freie Wiener Zeitung*.“ Obrátila se na Žofii a pokračovala v představování: „Žofie-Helena, tohle je Berta Zuckerkan্দlová, novinářka, jako tvoje maminka.“ Ostatním pak sdělila: „Musím říct, že její matka má víc odvahy než Zweig nebo Strauss.“

„Prosím tě, Lisl,“ ozval se s námitkou její manžel, „ty mluvíš, jako by

už Hitler stál na hranici. O Zweigovi mluvíš, jako by žil v exilu, a přitom je právě v tuhle chvíli ve městě.“

„Stefan Zweig je tady?“ chtěl vědět Stephan.

„Ani ne před třiceti minutami byl v Café Central, držel tam kázání,“ přikývl jeho strýc Michael.

Lisl sledovala, jak její synovec i s mladou přítelkyní běží honem ke dveřím, a tak Michaelův dotaz, proč Zweig Rakousko vůbec opouštěl, vnímala jen napůl.

„Vždyť ani není Žid,“ nechal se Michael slyšet. „Tedy přinejmenším praktikující Žid.“

„Říká můj nežidovský manžel,“ popíchla ho Lisl jemně.

„Ženatý s tou nejkrásnější Židovkou v celé Vídni,“ nedal se.

Lisl pozorovala, jak Rolf Stephana zastavil, aby mu podal dívčin notně obnošený kabát. Když ho pak Stephan Žofii-Heleně přidržel, zatvářila se dívka tak překvapeně, že se Lisl málem rozesmála nahlas. Hoch využil toho, že je k němu dívka zády, a potají nasál vůni jejích vlasů. Lisl blesklo hlavou, zda se takových drobných krádeží v dobách jejich námluv dopouštěl i Michael. Však jí v té době bylo jen o rok víc než teď Stephanovi.

„Není mladá láska překrásná?“ řekla manželovi.

„Ona je zamilovaná do tvého synovce?“ podivil se Michael. „Nevím, jestli bych mu doporučoval dávat se dohromady s dcerou lůzu podněcujících novinářů.“

„O kterém z jejích rodičů se domníváš, že podněcuje rozvášněné davy, drahoušku?“ opáčila Lisl. „O jejím otci, který, jak nám bylo řečeno, spáchal v červnu roku 1934 sebevraždu v jakémsi hotelu v Berlíně, a to shodou okolností v tu samou noc, kdy zemřelo tolik příslušníků protihitlerovské opozice? Anebo o její matce, která se jako těhotná vdova chopila původní práce svého manžela?“

Sledovala, jak Stephan se Žofií mizí ve dveřích a Rolf za nimi spěchá s dívčíným zapomenutým šálem – neobyčejně krásným růžovým plédem.

„Nedokážu říct, jestli je ona zamilovaná do Stephana,“ uzavřela Lisl, „on je ale každopádně beznadějně zamilovaný do ní.“

HLEDÁNÍ STEFANA ZWEIGA

„Vida, *mein Engelchen* a její dva obdivovatelé: dramatik a šašek!“ mrknul Otto Perger na svého zákazníka. S vnučkou se viděl naposled před Váno-
ci, teď však zaslechl, jak schází po schodech na konci chodby a cestou si
povídá s mladým Stephanem Neumanem a dalším chlapcem.

„Doufám, že si vybere šaška,“ odpověděl zákazník a dal Ottovi jako
obvykle velkorysě spropitné. „Dramatici jsou v lásce nemožní.“

„Obávám se, že má pro toho spisovatele trochu slabost,“ odtušil Otto,
„i když si nejsem jistý, zda si to sama uvědomuje.“ Poté se odmlčel, aby
zákazníka pozdržel a mohl mu tak Stephana představit, na muže už ale
čekal šofér. Navíc děti cestou něco zaujalo a zdrželo, jak už to u dětí bývá.
„No... jsem rád, že jste si návštěvu u matky užil,“ řekl muž.

Muž rychle vyrazil a v chodbě se protáhl kolem dětí, když však byl
v polovině schodiště, přece jen se otočil a zeptal se: „Který z vás je ten
spisovatel?“

Stephan se zrovna smál něčemu, co mu řekla Žofie, a tak jeho otázku
nejspíš neslyšel, druhý hoch však na něj ukázal.

„Hodně štěstí, synu. Zrovna teď potřebujeme nadané spisovatele víc
než kdy dřív.“

A byl pryč. Děti se vhrnuly do holičství a Žofie dědečkovi oznámila, že
má Stephan narozeniny.

„Tak to všechno nejlepší k narozeninám, mladý pane Neumane!“ po-
přál mu Otto a objal svou vnučku, která se tolik podobala svému otci, že
v každém jejím slově slyšel hlas svého syna. Stačil jediný pohled na věčně
ušmudlaná skla jejich brýlí a viděl v ní Christofa, dokonce i voněla jako
on – po mandlích a mléku a slunci.

„To byl Herr Zweig,“ ozval se jejich kamarád.

„Kde, Dietře?“ chtěl vědět Stephan.

Otto ho ale zarazil. „Tak, mladý pane Stephane, co jste tu podnikal, zatímco byla naše Žofie pryč?“

Místo něj odpověděl Dieter: „Seděl vedle nás v Café Central, než tam Stephan dorazil. Myslím Zweig. Byl tam s Paulou Wesseleyovou a Lianou Haidovou, která vypadá děsně staře.“

Otto zaváhal, jako by se mu nechtělo přisvědčit, že má ten velký nemotorný kluk pravdu. „Herr Zweig bohužel pospíchal na letadlo, Stephane.“

„To byl on?“ Stephanovy tmavé oči byly natolik plné zklamání, že – i díky vlasům, které mu navzdory Ottovu úsilí trčely na šesulce hlavy – najednou vypadal jako batole. Otto by ho byl rád ujistil, že se mu naskytne i další příležitost k setkání s jeho hrdinou, v tu chvíli se to však nezdálo být moc pravděpodobné. Jediné, o čem se totiž bavili – respektive o čem Zweig mluvil, zatímco Otto poslouchal –, bylo to, zda nakonec nebude i Londýn pro Hitlera příliš blízko. Herr Zweig věděl, jak zemřel Ottův Christof, věděl, že si Otto uvědomuje, jak křehké mohou hranice mezi jednotlivými státy být.

„Herr Zweig ti ale něco řekl, tak si jeho slova zapamatuj, Stephane,“ řekl Otto. „Prohlásil, že v současné době potřebujeme nadané spisovatele, jako jsi ty, víc než kdy dřív.“ I to mělo svou váhu – velký spisovatel Stephana povzbudil, i když to chlapec v tu chvíli neslyšel.

MUŽ VE STÍNU

Adolf Eichmann provázel svého nového tlustého šéfa, Obersturmführehra Wislicenyho, po zázemí židovského oddělení Sicherheitsdienstu, až nakonec skončili u jeho stolu, vedle něhož seděl Tier, nejkrásnější německý ovčák v celém Berlíně.

„Dobrý bože, sedí tak nehybně, že by klidně mohl být vycpaný,“ ozval se Wisliceny.

„Tier je správně vycvičený,“ odpověděl Eichmann. „Kdyby byl i zbytek Německa alespoň zpola tak disciplinovaný, dávno bychom se zbavili Židů a mohli se věnovat důležitějším záležitostem.“

„Vycvičený kým?“ zeptal se Wisliceny a zároveň se usadil do Eichmannovy židle, aby dal najevo svou vyšší hodnost.

Eichmann se posadil na židli pro návštěvy a jednou tiše lusknul prsty, aby si Tiera přivolal k noze. Ujišťoval Wislicenyho, že v SD, oddělení II/112, běží všechno jako na drátkách, ve skutečnosti tu ale vše viselo na nitkách, tenkých a roztřepených, jako by šlo o zbytky lana, co rozžvýkal Tier. K dispozici měli pouhé tři malé místnosti v Hohenzollernském paláci, a navíc jim gestapo, s vlastním židovským odborem a mnohem rozsáhlejšími prostředky, s chutí podráždělo nohy. Eichmann však na vlastní kůži poznal, že když si bude stěžovat, vymstí se to jedině jemu samotnému.

Wisliceny řekl: „K tomu vašemu článku o ‚Židovském problému‘, Eichmanne... Přijde mi to zajímavé, ta představa, že bychom Židy mohli přimět k odchodu z Německa tím, že bychom je připravili o jejich ekonomické zázemí tady v Říši. Ale proč je nutit k emigraci do Afriky nebo Jižní Ameriky, a ne do ostatních evropských zemí? Co je nám po tom, kam odtáhnou, když se jich zbavíme?“

Eichmann zdvořile odpověděl: „Myslím, že bychom nechtěli, aby se

jejich odborné znalosti a dovednosti dostaly do rukou rozvinutějších zemí, které by jich mohly využít v náš neprospěch.“

Wislicenyho malá pruská očka se zúžila do úzkých štěrbinek. „Myslíte, že si s tím my Němci neporadíme lépe než cizinci, kterým pomáhají právě ti Židé, kterých se chceme zbavit?“

„Ne. Ne,“ bránil se Eichmann a položil dlaň Tierovi na hlavu. „Tak jsem to vůbec nemyslel.“

„A Palestina, kterou zahrnujete mezi ‚zpátečnické‘ země, je britským teritoriem.“

Eichmann pochopil, že se situace nevyvíjí nejlépe, a tak se raději Wislicenyho zeptal na jeho náhled na věc. Vystavil se tak nekonečné smrti nadutosti, vycházející z naprostého nedostatku informací. Přes to všechno ale, tak jako vždy, poslouchal, ukládal si kousky mužovy řeči do paměti pro budoucí použití a výhody, které z toho plynuly, si nechával pro sebe. Byla to ostatně jeho práce, poslouchat a přikyvovat, když ostatní mluvili, a odváděl ji velmi dobře. Pravidelně vyměňoval uniformu za civilní oblečení, aby infiltroval a blíže sledoval berlínské sionistické skupiny. Vybudoval si síť informátorů. Sbíral informace z židovského tisku. Podával zprávy o hnutí Agudat Jisra'el. V tichosti si zapisoval všechna udání. Nařizoval zatčení. Pomáhal gestapu s výslechy. Dokonce se pokoušel naučit hebrejsky, aby mohl svou práci dělat lépe, jenomže to nevyšlo a o jeho poštilosti se doslechl celý Berlín – o tom, jak místnímu rabínovi nabídl, že mu bude platit tři říšské marky za hodinu, když ho bude učit, místo aby jednoduše zatknul a vsadil do vězení nějakého Žida, který by ho učil zdarma.

Vera si byla jistá, že právě kvůli téhle hloupé chybě dostal místo šéfa židovského odboru tenhle ignorantický Prušák, a na Eichmanna tak zbyly jen drobky v podobě povýšení na technického seržanta a stejné povinnosti jako dřív, na něž však měl kvůli partajní čistce menší počet zaměstnanců. Eichmann však věděl, že to není pravá příčina toho, proč se nedočkal povýšení. Koho by napadlo, že jeho znalost sionistických záležitostí bude připadat jeho nadřízeným tak cenná, že nebudou chtít, aby se „rozptyloval“ administrativními povinnostmi? Pokud jste chtěli šplhat po nacistickém žebříčku, bylo výhodnější dělat věrného mopse

Prušákovi s titulem z teologie, odporným smíchem a fakticky nulovými odbornými znalostmi.

Teprve když Wisliceny na konci pracovního dne odešel a Eichmann si uklidil na stole, dovolil Tierovi, aby se pohnul. „To je ale hodný pes,“ řekl, pohladil ho po špičatých uších a na chvílku setrval dotykem na jejich sametové vnitřní straně. „Užijeme si teď trochu zábavy? Po téhle šarádě si trochu té zábavy zasloužíme, co říkáš?“

Tier zatřepal ušima, sklonil svůj špičatý čumák ke straně a nasadil vyčkávavý výraz jako Vera před sexem. Vera. Dnes měli druhé výročí svatby. Bude na něj čekat v jejich malém bytě na Onkel-Herse-Straße spolu s jejich synem, jehož narození musel Eichmann nahlásit na SS Rasse und Siedlungshauptamt, Hlavní rasový a osidlovací úřad SS, stejně jako musel nahlásit i svůj sňatek, tedy poté, co napřed prokázal, že Vera je výhradně árijského původu. Měl by jít rovnou domů, ze Veřínýma velkýma očima, krásným obočím a kulatým, buclatým obličejem, za jejím kyprým tělem, které bylo mnohem smyslnější než všechny ty hranaté ženy, co teď byly v módě.

Místo toho to však vzal delší cestou a Tier se mu celou dobu držel bezchybně u nohy. Přešel na druhý břeh řeky a vyrazil do židovského ghetta, zvolna procházel jednou ulicí tam a druhou zpátky, jen aby si vychutnal, jak místní děti, navzdory Tierovu dokonalému chování, prchají už jen při pouhém pohledu na něj.

TROCHA ČOKOLÁDY KE SNÍDANI

Truus odložila noviny a pohlédla přes úzký snídaňový stůl na svého manžela. „Alici Salomonovou vyhostili z Německa,“ vydechla a v jejích slovech byl znát šok z té zprávy. „Jak mohli nacisté něco takového udělat? Vždyť je to mezinárodně uznávaná průkopnice v oboru veřejného zdraví, která nikoho nijak neohrožuje. Je stará a nemocná, a navíc ani není politicky aktivní.“

Joop odložil na talíř bílý chléb s čokoládovým sypáním zvaný *hagelslag*. Pár hoblínek se z chleba sesypalo na talíř a další mu, aniž by si toho všiml, ulpěly u úst. „Je Židovka?“

Truus vyhlédla z okna ve třetím patře a přes květináče s rostlinami, postavené na parapetu, se zadívala na ulici Nassaukade, kanál, most i policejní stanici Raampoort. Doktorka Salomonová byla křesťanka. Oddaná křesťanka, nejspíš z podobně bohaté křesťanské rodiny jako Truus, z rodiny, která si vážila božích darů, jichž se jí dostalo, a která se o své dary dělila tím, že během první světové války poskytovala přístřeší belgickým dětem. Jenomže kdyby Joopovi řekla, že Němci vyhnali křesťanku, jenom by ho to poplašilo a Truus mu nechtěla poskytnout záminku k tomu, aby se příliš zabýval jejími plány na ten den. Doufala, že bude moct vyrazit do Německa, aby se tam setkala s Rechou Freierovou a probrala s ní, co víc by se dalo podniknout ve věci pomoci židovským dětem z Berlína, které měly nadále odepřený přístup do veřejných škol, na její vzkaz však nedorazila žádná odpověď. Každopádně už byla domluvená s paní Kramarskou, že si vypůjčí její sedan. Tak alespoň zajede znovu přes hranici na farmu Weberových.

„Prý má židovské předky,“ řekla, a přestože byla její odpověď pravdivá, pohledem raději sklouzla na květinové tapety na stěnách salonku, kde snídali ode dne, kdy se vzali, i na závěsy, které už potřebovaly vyčistit.

Nechtělo se jí věřit, že by předci Alice Salomonové byli dostatečným důvodem pro to, aby ji Němci připravili o její domovinu.

„Geertruido,“ řekl Joop a Truus čekala, co přijde. Až do seznámení s Joopem jí její jméno – Geertruida nebo Truus, jedno které – připadalo solidní a nezajímavé, když ho však vyslovil on, znělo vlastně docela pěkně. Málokdy se ale stávalo, že by ji oslovil celým jménem.

Vše, co pomáhá udržet manželství v chodu, je třeba pečlivě střežit, řekla jí ráno v den svatby matka, a Truus rozhodně neměla v úmyslu matčinu radu znevážit prozrazením skutečnosti, že při tomhle Joopově drobném triku – používání jejího celého jména ve chvílích, kdy ji chtěl přimět, aby upustila od svého záměru – vždycky zbystří.

Vzala svůj ubrousek a natáhla se přes stůl, aby Joopovi otřela ze rtu čokoládové sypání. A je to: zas je z něj ten úhledný neposypaný hlavní pokladník a ředitel De Javasche Bank, kterým byl v době jejich zasnoubení.

„Zítرا ti udělám k snídani *broodje kroket*,“ prohlásila dřív, než se Joop vzmohl na otázku, jak hodlá strávit zbytek dne. Smažené krokety z mletého masa v měkké housce byly jeho oblíbeným jídlem, takže mu už jen pouhá zmínka o nich dokázala zvednout náladu a odvést jeho pozornost.

KŘÍDA NA JEJÍCH BOTÁCH

Stephan od dveří sledoval Žofii, jak maže polovinu matematického důkazu, pokrývajícího celou tabuli.

Viditelně zaskočený profesor jen hlesl: „Kurte...“

Mladší muž, který tam byl s nimi, si ledabyly zastrčil ruce do kapes kalhot svého bílého lněného obleku a pokývl hlavou na Žofii. Stephan si tak trochu připadal jako lékař v *Amoku*, jako Zweigova postava, která je tak posedlá ženou, co s ním nechce mít sex, že ji začne pronásledovat. Jenomže Stephan Žofii nepronásledoval. Sama mu navrhla, aby ji na univerzitě vyzvedl, a to i přesto, že bylo léto a v posluchárnách nikdo nebyl.

Žofie upustila houbu, nedbala však na křídové stopy, které jí zanechala na botě, a začala tabuli znovu zaplňovat symboly. Stephan si z vaku vytáhl zápisník a udělal si do něj poznámku: *Upustila si na botu houbu a ani si toho nevšimla.*

I jeho samého zahlédla Žofie teprve ve chvíli, kdy dokončila výpočet. Usmála se na něj – jako ta žena v *Amoku*, co se, oblečená do žlutých plesových šatů, usmívala přes celý taneční sál.

„Dává vám to smysl?“ obrátila se pak na staršího z obou mužů a mladšímu řekla: „Pokud ne, tak vám to zítra vysvětlím, profesore Gödele.“

Poté podala Gödelovi křídu a přešla ke Stephanovi, jako by na oba muže rázem zapomněla. Starší z nich jen hlesl: „Neskutečné. Kolik že jí to je?“ a druhý, Gödel, mu odpověděl: „Teprve patnáct.“

PARADOX LHÁŘE

Stephan se schoval s Žofí v patách před deštěm do budovy Neumanovy čokoládovny na náměstí Schulhof číslo 2 a teď ji po strmých dřevěných schodech vedl do podzemní jeskyně. Jejich mokré boty zanechávaly v chladné kamenné temnotě neviditelné stopy a hovor výrobců pralinek z horního poschodí pomalu slábnul.

„Hmmm... čokoláda,“ vydechla a ani trochu se nebála.

Jak si mohl myslet, že by se někdo tak chytrý jako Žofie bál natolik, že by mu to poskytlo záminku pro to, aby ji vzal za ruku podobně jako Dieter při zkouškách jeho nové hry? Křídou, kterou měla Žofie původně na botě, dávno spláchl déšť, kterým probíhali, Stephan však nemohl zapomenout na všechny ty symboly, které napsala na tabuli, na matematické operace tak složité, že nerozuměl ani použitým symbolům.

Zatáhl za řetízek, kterým se zapínalo osvětlení na stropě. Na nerovných kamenných stěnách sklepa se objevily hranaté a zkosené stíny, které měly na svědomí palety s narovnanými dřevěnými bednami. Stačilo, aby sem přišel, a v mysli mu roztančila slova, a to i přesto, že tu teď, když měl doma psací stroj, psal jen málokdy. Sejmul z háčku na sloupku vedle posledního schodu páčidlo, otevřel jím jednu z beden a rozvázal jeden z jutových sáčků, uložených uvnitř: ukrýval kakaové boby, které voněly tak známě, že mnohdy toužil po čemkoli kromě čokolády, stejně jako by chlapce, jehož otec by psal knihy, unavovalo čtení, i když něco takového přišlo Stephanovi nemožné.

Žofie-Helena řekla: „Doufám, že mi kousek nabídneš.“

„Kakaových bobů? Ty se nedají jíst, Žofie. Tedy dají, pokud bys umírala hlad.“

Zatvářila se tak zklamaně, že spolknul slova, kterými na ni chtěl udělat dojem, slova o tom, jak se temperování čokolády podobá nacvičování

baletního představení, jak to vyžaduje spoustu rozpouštění a zchlazování a míchání, aby se všechny krystaly správně seřadily a následně uvedly jazyk do extáze. Extáze. Nečekal, že by tohle slovo mohl před Žofii někdy vyslovit, snad jen kdyby ho použil v divadelní hře.

Vyběhl nahoru, aby tam popadl hrst pralinek, když se však vrátil, byla Žofie pryč.

„Žofie?“

Zpod schodů se ozval její hlas, doprovázený ozvěnou: „Měli byste ty boby skladovat tady dole, v hlubších jeskyních je stálejší teplota. Ne kvůli termálnímu gradientu, ale díky izolačním schopnostem skalního masivu.“

Pohlédl na svoje pěkné oblečení – které na ni mělo také udělat dojem –, pak ale sebral z věšáku svítilnu, vklouzl pod schody a po příčkách žebříku vyrazil do nižší jeskyně. Po Žofii pořád ani stopy. Vlezl po kolenou do nízkého tunelu plného písku na vzdálenějším konci jeskyně. Kužel světla jeho svítilny ozářil podrážky Žofiniých bot, její pokrčené nohy i její pozadí, schované sukní. Když se dívka dostala na konec tunelu, postavila se a šaty jí při tom pohybu vyjely vzhůru, takže na kratičký okamžik, než je stáhla zpět dolů, zahlédl bledou pokožku zadní strany jejich kolen a stehen.

Sklonila se zpátky do tunelu, takže se její tvář ocitla v kruhu světla. „Termální gradient je nový termín,“ řekla. „Takže je přirozené, že ho neznáš. Většina lidí ho nezná.“

„Horní komora je sušší, což je pro kakao lepší,“ řekl, když dolehl až k ní. „Taky se do ní zboží snáz ukládá a zase z ní odváží.“

Zdejší chodba byla dílem přírody, ne jako ta betonová pod Ringstraße u Burgtheateru. Vypadalo to, že po pár metrech končí u hromady kamenní, zdání však bylo klamné. Tak to v tomhle podsvětním labyrintu dávných chodeb a komor pod Vídni zkrátka bylo: stačilo hledat dost dlouho a cesta dál se obvykle objevila. Právě kvůli nízké vlhkosti v této části podzemí Stephanův dědeček budovy Neumanových čokoládoven koupil. Do Vídně přišel s prázdnýma rukama, když mu bylo šestnáct, stejně jako teď Stephanovi. Zpočátku žil v podkroví domu bez výtahu v chudinské čtvrti Leopoldstadtu. Vyrábět čokoládu začal ve svých třiatváceti a tuhle budovu koupil proto, aby výrobu rozšířil. I v té době žil stále v tom

samém podkroví, teprve později postavil palác na Ringstraße, kde teď žila Stephanova rodina.

Stephan řekl: „Klidně bych počkal, než bys těm profesorům tu rovnici vysvětlila.“

„Ten důkaz? Profesor Gödel ho vysvětlovat nepotřebuje. To on definoval věty o neúplnosti, které od základů proměnily obor logiky a matematiky, a to mu v té době bylo jen o málo víc než nám, Stephane. Navíc k tomu ani nepoužil čísla nebo formální symboly. Byl bys z jeho důkazů nadšený. Využil Russellova paradoxu a paradoxu lháře, aby dokázal, že ke každému formálnímu systému odpovídajícímu dané číselné soustavě lze najít výrok, který je nedokazatelný, a stejně nedokazatelná je i jeho negace.“

Stephan si vytáhl z vaku zápisník a poznamenal si: *Paradox lháře*.

„Tato věta je nepravdivá,“ pokračovala. „Věta musí být pravdivá, nebo nepravdivá, ne? Jenomže když je pravdivá, tak sama o sobě tvrdí, že je nepravdivá. A pokud je nepravdivá, tak je pravdivá. Takže musí být zároveň pravdivá i nepravdivá. Russellův paradox je ještě zajímavější: je množina všech množin, které nejsou podmnožinami sebe samé, svojí podmnožinou, nebo ne? Chápeš?“

Stephan zhasl svítilnu, aby zamaskoval, jak málo to chápe. Třeba má táta doma nějakou knihu o matematice, která by vysvětlovala věci, o kterých Žofie mluvila. Třeba by mu pomohla.

„Takhle vůbec nevidím, kde jsi!“ ozvala se.

Zato on věděl, kde je ona. Díky jejímu hlasu věděl, že je asi tak na délku paže od něj, takže kdyby se naklonil kupředu, mohl by se svými rty dotknout jejích.

„Stephane, jsi tu ještě?“ zeptala se s nádechem strachu, který i on sám v tomhle temném podsvětí, kde by se člověk mohl snadno ztratit a nikdo by o něm už nikdy neslyšel, občas pociťoval.

Pak ještě dodala: „Pořád cítím čokoládu, dokonce i tady dole.“

Nahmatal v kapse pralinky a jednu z nich vylovil. „Otevři pusku a vyplázní jazyk, můžeš ji pak úplně ochutnat,“ navrhl.

„To není možné.“

„Ale je.“

Slyšel, jak si olizuje rty, cítil svěžest jejího dechu. Položil jí ruku na paži, aby neztratil rovnováhu nebo snad aby ji nepolíbil.

Zachichotala se, jako když zavrká hrdlička, nebyl u ní na takový zvuk zvyklý.

„Nech pusu otevřenou,“ řekl tiše a natahoval ruku kupředu, dokud na prstech neucítil teplo jejího dechu. Pak jí na jazyk posadil pralinku.

„Nech si ji jen tak ležet na jazyku,“ zašeptal. „Nech ji být, ať ti vydrží co nejdéle, vychutnej si každý okamžik.“

Chtěl ji vzít za ruku, jenže jak vzít za ruku někoho, kdo se stal tak rychle vaším nejlepším přítelem, a neohrozit tím vaše přátelství? A tak raději vrazil ruce do kapes, mezi zbylé pralinky. Nahmatal je, jednu z nich vytáhl a položil si ji na jazyk. Nešlo mu o samotnou čokoládu, ale o to, aby s ní sdílel ten prožitek – zážitek té tmy kolem nich, pramínku vody nad jejich hlavami, deště propadajícího mřížkou kanálu a stékajícího potrubím do kanálu a řeky a moře jako pomalu se rozpouštějící čokoláda, která je hrála na jazyku.

„Je pravda a zároveň i nepravda, že ji tak můžu ochutnat,“ prohlásila. „To je čokoládový paradox!“

Naklonil se kupředu, v duchu si říkal, že by to mohl risknout, že by ji mohl políbit, a kdyby uhnula, tak by předstíral, že do ní v té tmě jen nechtě vrazil. Jenomže právě v tu chvíli kolem proběhlo nějaké zvíře (téměř určitě krysa) a on automaticky zapnul svítilnu.

„Neříkej nikomu, že jsem tě sem vzal,“ poprosil ji. „Jestli mě tu znovu najdou, tak budu mít až do konce života domácí vězení, protože tu údajně hrozí přepadení bandity nebo zřícení stropu. Není to tu ale skvělé? Některé zdejší tunely jsou kanály na dešťovou vodu, těm je třeba se vyhnout za bouřek, a jiné jsou kanály na splašky, těm se vyhýbám za všech okolností. Kromě toho jsou tady dole i celé místnosti. Krypty plné starých kostí. Sloupy, které mohou pocházet, co já vím, možná už z dob Římanů. Je to tu hotová podzemní síť, kterou využívali všichni od špiónů a vrahů po sousedy a jeptišky. Je to moje tajné místo. Neberu sem dokonce ani svoje kamarády.“

„My nejsme kamarádi?“ zeptala se Žofie-Helena.

„My nejsme... co?“

„Když to tu neukazuješ ani svým kamarádům a ukázal jsi to mně, tak logicky nejsem tvoje kamarádka.“

Stephan se srdečně zasmál. „V životě jsem nepoznal nikoho, kdo by byl tak technicky nadaný, a přitom se tak děsivě mýlil. Abys věděla, tak jsem ti to tu neukázal, objevila jsi to sama.“

„Takže jsme kamarádi, protože jsi mi to tu neukázal?“

„Jasně, že jsme kamarádi, ty troubo.“

Paradox kamarádů. Byla jeho kamarádkou a zároveň nebyla.

„Vedou tyhle tunely do Burgtheateru?“ chtěla vědět. „Mohli bychom překvapit dědečka. Anebo mám nápad. Můžeme se tudy dostat do máminy kanceláře? Je nedaleko svatého Ruperta a náš byt taky. Vedou ty tunely tak daleko?“

Stephan měl ve zvyku chodit dole stále stejnými cestami, aby se neztratil, cestu ke svatému Rupertovi a jejich bytu ale znal. V týdnech, kdy nebyla škola, objevil hned několik cest, nebyl však jako ten lékař v *Amoku*, rozhodně ji nešpehoval. Mohl ji vést dlouhou cestou přes krypty pod katedrálou svatého Štěpána a třemi neskutečně hlubokými patry, která kdysi bývala klášterem. Mohl ji vést pod náměstím Jugendplatz skrz pozůstatky několik set let opuštěné talmudické školy. Dokonce ji mohl vést i starými stájemi. Byla by ze všech těch starých koňských lebek zděšená? Jak znal Žofii, spíš by ji fascinovaly. Přinejmenším ty stáje by si mohl nechat jen pro sebe, alespoň prozatím.

„Dobrá,“ hlesl. „Tak tedy tudy.“

„Hra se dala do pohybu!“ řekla.

„Chtěl jsem ti říct, že jsem dočetl *Znamení čtyř*“, pokračoval. „Zítرا ti ho donesu.“

„Ale já ještě nedočetla *Kaleidoskop*.“

„Nemusíš mi ho vracet. Můžeš si ho nechat. Myslím napořád.“ Vycítil v jejím zaváhání pochyby, a tak řekl: „Mám ještě jeden výtisk,“ a to i přesto, že ho neměl. Líbila se mu představa, že by jedna polovina jeho dvousvazkového vydání skončila v Žofiiných rukách, nebo alespoň na její policiče, odkud si ji brala na večerní čtení v posteli. „Už jsem jeden měl

a teta Lisl mi dala další k narozeninám," zalhal. „Byl bych rád, kdyby sis ho nechala.“

„Já ale druhý výtisk *Znamení čtyř* nemám.“

Stephan se zasmál. „Však já ti ho vrátím, slibuju.“

Vyhnul se hromadě sutin, za kterou se skrývala spirála kovového schodiště, mizející ve stropě chodby. U jeho vrcholku byl vidět osmiúhelníkový průlez uzavřený osmi kovovými trojúhelníky, jejichž vrcholy se ve středu setkávaly a které bylo možné zespoda vytlačit vzhůru nebo otevřít z ulice. Provedl ji kolem schodiště, několik minut ji vedl chodbou a pak po pár kovových příčkách slezl do široké klenuté chodby tvořené hladce vyskládanými kamennými bloky. Podél chodničku opatřeného zábradlím tu tekla řeka, osvětlená nástrojnými pracovními světly v drátěných klíčkách, které vrhaly na stěnu mnohonásobně zvětšené stíny.

„Tahle část vznikla v době, kdy svedli koryto řeky do podzemí, aby se mohlo město rozrůstat," řekl a s cvaknutím zhasl svítilnu. „A taky se jejím odkloněním předcházelo šíření cholery.“

Průchod náhle končil a voda vtékala do mnohem menší chodby, podobné té u Burgtheateru, v níž byste museli plavat špinavou vodou, abyste mohli pokračovat dál. Zároveň se tu však nabízely schody ke kovové lávce přes vodu, na jejímž zábradlí byl zavěšený kotouč lana a záchranný kruh, pro případ nehody. Přešli na druhý břeh, sestoupili po pár schodech dolů a pak se proti proudu po druhém břehu řeky o kus vrátili, aby mohli zahnout do jiného, užšího a suššího tunelu. Stephan znovu zapnul svítilnu a ozářil s ní hromadu sutin.

„Tohle je další místo, kde se část tunelu propadla, nejspíš za války, podobně jako ten malý tunel v našem sklípku na kakao," řekl a provedl ji úzkou mezerou mezi hromadou sesutého kamení a stěnou tunelu. Když se jí protáhli, posvítíl na zamčenou branku. Za ní se nacházela změť rakví a lidských kostí, které se zdály být roztržité podle jednotlivých částí těla. Jednu pečlivě vyrovnanou hromadu netvořilo nic jiného než jen samé lebky.

NEJOBROVITĚJŠÍ PSACÍ STROJ VŠECH DOB

Asi po čtvrt hodině, kdy Stephan vedl Žofii-Helenu podzemím, dospěli ke kruhovému schodišti vedoucímu k dalšímu osmiúhelníkovému průlezu nedaleko kanceláře její matky. Další z východů byl ještě blíž, přímo na ulici před jejich bytem, jenomže ho tvořilo jen několik kovových příčlích vedoucích vzhůru k litinové mřížce kanálu, která byla příliš těžká, než aby ji uzvedl. Stephan vylezl na ulici, podal Žofii-Heleně ruku, aby jí také pomohl ven, a pak ji jen velmi neochotně pustil. Kopl do trojúhelníků, aby se zavřely, a následoval ji za roh do sídla novin, které vedla její matka. Jakýsi muž tam obsluhoval nejobrovitější psací stroj všech dob.

„To je stroj Linotype,“ vysvětlovala Žofie. „Je automatický, trochu jako ten vynález od Rubeho Goldberga. Sestavuje se na něm sazba novin.“

„Je těžké se to naučit?“ zeptal se Stephan sazeče. V duchu si přitom představoval, jak na stroji sází svoji divadelní hru. Když od něčeho potřeboval víc výtisků, používal průklepový papír a při psaní bušil vši silou do kláves. I tak se ale dalo vytvořit jen pár kopií, takže musel psát pro malá obsazení nebo scénář několikrát opisovat. „Psát na stroji už umím.“

„Stejně je úžasné, co všechno už víš a umíš, Stephane,“ ozvala se Žofie-Helena.

„Já že toho hodně vím nebo umím?“

„Vyznáš se v podzemí. Víš, jak se dělá čokoláda. Vyznáš se v divadle a umíš psát na psacím stroji. A navíc o tom umíš mluvit. To když mluvím já, tak na mě lidé koukají, jako bych byla nějaké podivné zvíře. Zato ty se podobáš profesoru Gödelovi. Taky mi občas říká, že se v některých věcech pletu.“

„Copak já jsem ti někdy řekl, že se v něčem pleteš?“

„Třeba v tom pojídání kakaových bobů. A v té věci s tou jeskyní,“